

**„Szkody w uprawach rolnych wyrządzane przez zwierzęta
a kształtowanie bioróżnorodności krajobrazu”**

ISBN 978-83-63125-81-3

Wydawca:

Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Lubaniu

ul. Tadeusza Maderskiego 3

83-422 Nowy Barkoczyn

www.podr.pl

Korzystamy z dofinansowania

Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Gdańsku

Opracowanie: Alicja Łepek, Dominik Wiski

Skład komputerowy: Grażyna Szulist

Nakład:

Wszystkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przetwarzanie i rozpowszechnianie bez zgody PODR w Lubaniu lub autora publikacji jest zabronione.

Szanowni Państwo

Różnorodność biologiczna jest podstawową cechą przyrody. To ona warunkuje mnogość form życia i układów, w których one występują. Wpływa także na liczbę ekologicznych funkcji, jakie pełnią organizmy żywe oraz na zmienność genetyczną, która je między sobą różnicuje. Bioróżnorodność ma fundamentalne znaczenie dla funkcjonalności, stabilności i produktywności każdego ekosystemu, w tym ekosystemów rolniczych.

W związku ze wzrastającą populacją zwierząt dziko żyjących, nasila się liczba szkód wyrządzanych przez te zwierzęta w uprawach rolniczych. Wypracowanie kompromisu pomiędzy potrzebami związanymi z ochroną środowiska (w tym z utrzymaniem bioróżnorodności), a rekompensatą dla rolników za straty w produkcji rolniczej, staje się więc ważną kwestią społeczną. Niniejsza publikacja ma przybliżyć czytelnikowi dwa istotne z tego punktu widzenia tematy:

- znaczenie dziko żyjących zwierząt dla środowiska, poprzez prezentację gatunków powodujących najwięcej szkód w rolnictwie,
 - zasady dochodzenia przez rolników odszkodowań za straty wyrządzone przez te zwierzęta.
- Zapraszam do lektury.

Dyrektor
Pomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego
w Lubaniu

Andrzej Dolny

SPIS TREŚCI

1. Bioróżnorodność kluczem do prawidłowego funkcjonowania ekosystemów rolniczych. (str. 3 - 4)

2. Rolnictwo a ochrona zwierząt – znaczenie głównych gatunków wyrządzających szkody w uprawach rolniczych w kształtowaniu różnorodności biologicznej krajobrazu: (str. 5 – 14, 17 - 24)

Bóbr europejski (Castor fiber)
Daniel zwyczajny (Dama dama)
Dzik (Sus scrofa)
Jeleń szlachetny (Cervus elaphus)
Łoś euroazjatycki (Alces alces)
Sarna (Capreolus capreolus)
Wilk szary (Canis lupus)

3. Praktyczny poradnik dla rolnika w zakresie dochodzenia odszkodowań za straty w uprawach i płodach rolnych. (str. 15 – 16, 25 - 40)

Zasady dochodzenia odszkodowań łowieckich

Zgłoszenie szkody (załącznik)

Protokół oględzin ostatecznego szacowania szkody (załącznik)

Zgłoszenie zbioru (załącznik)

Pełnomocnictwo (załącznik)

Zgłoszenie założenia uprawy (załącznik)

Polubowne załatwienie sporu (załącznik)

Uchwała nr 1057/XL/09 (Sejmik Województwa Pomorskiego) dotycząca terminu zakończenia zbioru roślin

Zasady dochodzenia odszkodowań wyrządzonych przez zwierzęta chronione-łosie

Procedura szacowania szkód wyrządzonych przez bobry

Wniosek o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez bobry

Procedury szacowania szkód wyrządzonych przez wilki

Wniosek o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez wilki

Procedury obowiązujące przy zgłaszaniu szkód

Bioróżnorodność kluczem do prawidłowego funkcjonowania ekosystemów rolniczych.

„Bioróżnorodność na świecie zanika w zastraszającym tempie. Kasujemy zawartość twardego dysku natury, nie wiedząc, jakie dane przechowuje.”

Stavros Dimas, Komisarz UE ds. Środowiska

Różnorodność biologiczna (bioróżnorodność) jest podstawową cechą przyrody. Utrata różnorodności biologicznej i ekosystemów stanowi zagrożenie dla funkcjonowania naszej planety, gospodarki i ludzkości. Bioróżnorodność, zgodnie z definicją podaną w Konwencji o różnorodności biologicznej, oznacza zmienność żywych organizmów zamieszkujących wszystkie środowiska oraz zmienność systemów ekologicznych, których częścią są te organizmy, przy czym tak ujęta zmienność obejmuje różnorodność wewnątrzgatunkową, międzygatunkową i różnorodność ekosystemów.

Ryc. 1 Poziomy bioróżnorodności.

Ekosystemy stanowią podstawę życia i wszelkiej działalności człowieka. Zapewniane przez nie produkty i funkcje są niezbędne dla utrzymania dobrych warunków życia dla ludzi, a także dla przyszłego rozwoju gospodarczego i społecznego. Populacja ludzka czerpie niezliczone korzyści ze środowiska naturalnego w postaci dóbr i usług, określanych nazwą „świadczeń ekosystemowych”. Świadczenia ekosystemowe stanowią głównie dobra publiczne nie będące produktem rynkowym i nie posiadające aktualnie ceny. Brak wyceny jest główną przyczyną degradacji ekosystemów i utraty różnorodności biologicznej. W raporcie z Milenijnej Oceny Ekosystemów (MEA 2005) podkreślono, że obecnie spośród świadczeń ekosystemów poddanych ocenie, aż 60% tych świadczeń nie jest wykorzystywana przez ludzkość w sposób zrównoważony. W Wielkiej Brytanii w ciągu ostatnich 50 lat, nastąpiła znacząca utrata bioróżnorodności w ekosystemach

powiązanych z ekosystemami rolnymi. Zagrożonych wyginięciem było aż 67% z 333 gatunków roślin, głównie z powodu intensyfikacji rolnictwa. Ochrona bioróżnorodności jest więc ważnym zadaniem i wyzwaniem współczesnego świata, na co zwraca się uwagę w oficjalnych dokumentach UE [Ekonomia ekosystemów i bioróżnorodności 2008].

Ryc. 2 Rodzaje świadczeń ekosystemowych.

Zagrożeniem dla bioróżnorodności ze strony rolnictwa są przede wszystkim intensyfikacja gospodarki rolnej, zaniechanie użytkowania łąk i pastwisk, uproszczenia krajobrazu, likwidacja siedlisk marginalnych, zanik lokalnych ras zwierząt gospodarskich i odmian roślin uprawnych. Utrzymanie bioróżnorodności w ekosystemach rolniczych jest niezbędne do podtrzymania funkcji i procesów ekologicznych, które zapewniają żyzność gleby i produktywność ekosystemów rolniczych. Próchnicy nie można sztucznie wyprodukować. Jest ona tworzona przez różnorodność biologiczną gleby. Różnorodność biologiczna w glebie jest większa niż nad nią. W glebach żyje ponad jedna czwarta wszystkich ziemskich gatunków. Bioróżnorodność w rolnictwie zapewnia: utrzymanie struktury i żyzności gleby, zapylanie upraw, biologiczną kontrolę, zapobieganie erozji gleby, bieg składników pokarmowych, kontrolę przepływu i dystrybucji wody. Dlaczego krajobraz rolniczy jest taki ważny? Intensyfikacja rolnictwa wywiera istotny, negatywny wpływ na bioróżnorodność krajobrazu rolniczego w Europie. Bioróżnorodność obserwowana na polu zależy nie tylko od warunków siedliskowych i systemu gospodarowania rolniczego, ale także stopnia zróżnicowania otaczającego środowiska i krajobrazu. Urozmaicony strukturalnie krajobraz przyczynia się do wzrostu bioróżnorodności agroekosystemu. Ssaki zasługują na szczególną ochronę, gdyż odgrywają istotną, stabilizującą rolę w ekosystemach. Dzięki istnieniu rozmaitych mechanizmów zwierzęta te (w sposób pośredni i bezpośredni) pomagają zachować bioróżnorodność, zapobiegają szerzeniu się różnych chorób albo stanowią bufor dla skutków zmian klimatu. W dalszej części broszury przybliżamy Państwu znaczenie wybranych gatunków zwierząt, które w głównej mierze przyczyniają się do wyrządzenia szkód w uprawach rolnych w celu lepszego poznania i ich życia i zrozumienia funkcji w ekosystemie.

Rolnictwo a ochrona zwierząt - *znaczenie głównych gatunków wyrządzających szkody w uprawach rolniczych w kształtowaniu różnorodności biologicznej krajobrazu*

Bóbr europejski, bóbr zwyczajny, bóbr rzeczny, bóbr wschodni (*Castor fiber*)

Po II wojnie światowej populacja bobra na terenie Polski liczyła tylko 130 osobników. Aktualnie dzięki czynnej ochronie według danych GDOŚ w Polsce liczebność tego gatunku w roku 2014 wynosiła 100.216 sztuk, z czego 1.690 sztuk żyło w województwie pomorskim.

Bóbr europejski podlega ochronie w większości krajów europejskich na podstawie dwóch aktów prawnych: Konwencji Berneńskiej oraz Dyrektywy Siedliskowej. W prawie krajowym bóbr jest gatunkiem objętym ochroną częściową, wymienionym w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną. **Odstrzał lub inne sposoby regulacji są dozwolone tylko na terenach szczególnie narażonych na szkody z jego strony.**

Znaczenie bobra tzn. jego działalności w biotopie jest znaczące ze względu na wpływ wykonywanych budowli. Poprzez tworzenie małej retencji wodnej i zwiększanie powierzchni obszarów podmokłych przyczynia się do wzrostu poziomu różnorodności biologicznej, gdyż tereny te stanowią siedliska dla szeregu roślin, zwierząt i grzybów. Podnoszenie poziomu wód gruntowych na większych obszarach zapobiega stepowieniu i wpływa korzystnie na produkcję rolniczą i leśną. Obecność bobrów w środowisku przyrodniczym podnosi walory estetyczne, wpływa korzystnie na jakość krajobrazu i uatrakcyjnia zwiedzanie i poznawanie tych miejsc przez miłośników przyrody.

Bóbr europejski jest zwierzęciem ziemnowodnym, silnie terytorialnym, wiodącym nocny tryb życia. Bobry najczęściej wybierają na siedlisko brzegi rzek i jezior oraz bagna, wyrobiska potorfowe i poźwirowe. Jest rodzinny i zasadniczo monogamiczny. Zwykle na stanowisku żyje jedna rodzina, w skład której wchodzi rodzice i maksimum dwa pokolenia potomstwa – w sumie 4–10 osobników. Sporadycznie napotyka się w jednym stanowisku funkcjonowanie większej kolonii rodzinnej. Terytorium pojedynczej rodziny obejmuje zwykle od 1 do 4 km długości cieku. Bobry żerują zwykle w pasie do około 20 metrów od linii brzegowej, a jedynie sporadycznie zapuszczają się w głąb lądu na odległość kilkuset metrów. Szczyt aktywności dobowej przypada na porę między godziną 22 a 23 i stopniowo maleje ku porankowi. W ciągu dnia bobry spędzają czas w norach, gdzie śpią i odpoczywają.

Szczyty aktywności rocznej przypadają na wiosenny czas wychowywania nowo urodzonych potomków oraz na okres jesiennych przygotowań do zimy – gromadzenia pożywienia, budowy lub naprawy nor i żeremi. Wzmoczone żerowanie i robienie zapasów zimowych rozpoczyna się między pierwszą a trzecią dekadą października.

Bóbr europejski jest roślinożercą. Stare przekonania, że bobry polują na ryby, są nieprawdziwe. Bóbr może żywić się niemal wszystkimi dostępnymi częściami roślin przybrzeżnych i wodnych – łykiem drzew i krzewów (w tym często osiki i wierzy), gałązkami, roślinami zielnymi: trzciną, grązelami. Od późnej wiosny do wczesnej jesieni bobry żywią się głównie roślinnością zielną. Od października, kiedy jej zaczyna brakować, zaczynają wybierać krzewy i drzewa liściaste. Ich fragmenty są także magazynowane na zimę. Bobry nie zjadają jednak samego drewna, ale korę drzew, liście, młode pędy, cienkie gałązki i łyko. Pośród drzew lubią topolę, osikę i wierzy oraz – w nieco mniejszym stopniu – brzozę, leszczynę i inne drzewa liściaste. Po olszę czarną i szarą sięgają niechętnie.

Dostępnymi rozwiązaniami technicznymi, zabezpieczającymi przed szkodami powodowanymi przez bobry są: urządzenia przelewowe (obniżanie poziomu wód), zabezpieczenie przepustów pod drogami, zabezpieczanie drzew.

Daniel zwyczajny (*Dama dama*)

Naturalnym obszarem występowania daniela jest obszar śródziemnomorski. W Polsce nie jest on gatunkiem rodzimym. Został introdukowany (łac. *introductio* – wprowadzenie) po raz pierwszy w XIII wieku na Nizinie Śląskiej. Od XVII wieku był wielokrotnie wprowadzany w wielu regionach kraju. W 2015 r. w Polsce w żyło 27.542 sztuk danieli. Populacja w województwie pomorskim wynosiła 1.823 sztuki. Daniel jest zwierzęciem łownym z okresem ochronnym. Na byki polowania wolno prowadzić od 1 października do 31 stycznia, natomiast na łanie i cielęta od 1 października do 15 stycznia.

Za wprowadzaniem daniela do ekosystemów leśnych przemawia argument, że w małych kompleksach leśnych nie nadających się do hodowli jelenia, daniel wypełnia wolną niszę ekologiczną, a dzienna aktywność danieli podnosi również atrakcyjność rekreacyjną lasu. Ponadto populacja daniela charakteryzuje się wysoką produktywnością.

Siedliskiem tego gatunku są lasy mieszane, siedliska borowe przylegające do łąk i pól uprawnych. Najchętniej bytuje w borach mieszanych z dominującą sosną zwyczajną oraz udziałem dębu, brzozy, świerka i buka oraz urozmaiconych, mieszanych kompleksach leśnych z dużymi trawiastymi polanami i zaroślami.

Daniele żyją w stadach (chmarach) liczących 20-30 sztuk, prowadzonych przez starszą, doświadczoną łanię. Chmara składa się z łań

i cieląt oraz zeszłorocznych młodych osobników obu płci. Starsze byki dołączają do chmary tylko w okresie rui. Przez pozostałą część roku byki prowadzą samotny tryb życia lub tworzą niewielkie chmary po 3-4 osobniki. Okres rui, zwany u danieli bekowiskiem, przypada na listopad i grudzień. Samotne łanie spotkać można jedynie w okresie bezpośrednio poprzedzającym wycielenie. Areał chmar byków jest zwykle mniejszy, lecz jest ograniczony do terenu dobrze osłoniętego, obszar łań jest większy i obejmuje więcej terenów otwartych.

Daniele wykazują znaczną aktywność w ciągu dnia, żerując i przemieszczając się. Zdarza się też, że w dzień pozostają na polach i odpoczywają. Powodują tym szkody polegające na wygniataniu upraw. Duża ruchliwość danieli powoduje, że jelenie raczej unikają ich sąsiedztwa. Podobnie jak inne jeleniowate, daniel jest zwierzęciem typowo roślinożernym. Pobiera mieszany pokarm roślinny z przewagą traw słodkich. Poza trawą preferuje rośliny zielne oraz pędy drzew i krzewów. W zależności od pory roku, a tym samym dostępności i rodzaju pokarmu wyróżnia się dwa okresy żerowania. W okresie wiosenno-letnim żywi się liśćmi i pędami drzew oraz krzewów takich jak: dzika jabłoń, grusza, brzoza, jesion, głóg, kasztanowiec, grab, dąb, wierzba. Zjada też chętnie żołędzie, kasztany, bukwy, jabłka i inne owoce. W pokarmie stwierdzono także pewne ilości mchów i paproci oraz różne gatunki grzybów. Okresie jesienno-zimowy w diecie przeważają pędy roślin iglastych, głównie sosny i świerka (ok.70%) pokarmu. Ponadto daniele zjadają, w tym okresie, liście jeżyny i bluszczu, spalają korę drzew lecz w dużo mniejszym stopniu niż jelenie.

Przy umiarkowanej liczebności (7-10 szt./100 ha pow. lasu) daniele nie wpływają istotnie na rodzimą przyrodę ani nie powodują istotnych szkód gospodarczych. Negatywny wpływ danieli może się natomiast ujawniać przy ich bardzo dużej liczebności.

Dzik (*Sus scrofa*)

W wielu krajach, gdzie dziki żyły w przeszłości, obecnie już nie występują ze względu na działania człowieka. W Polsce, ich populacje w latach 50. były tak niewielkie, że dziki prawie nie występowały w centralnej i wschodniej części kraju. Wzrost liczebności populacji w obecnych latach jest związany m.in. z powstaniem upraw wielkołanowych, urbanizacją oraz gatunkową ochroną prawną. W polskim prawie łowieckim dzik objęty jest ochroną sezonową. Dane PZŁ na 10 marca 2013r. oceniają populację dzików w kraju na poziomie 282.204 sztuk z czego 20.429 sztuk występuje w województwie pomorskim.

Dzik jest istotnym składnikiem biocenozy leśnych, oddziałującym w sposób znaczny nie tylko na ekosystem leśny, lecz również na polny. Rola dzików w gospodarce leśnej i łowieckiej polega na:

a) dodatnim wpływie, jaki wywiera buchtowanie lub głębokie rycie górnych warstw gleb leśnych i mieszanie ściółki z glebą mineralną;

b) zjadaniu niektórych gatunków szkodliwych owadów leśnych przez co przyczyniają się do przywrócenia równowagi ekologicznej między światem owadów a drzewostanem;

c) zjadaniu drobnych gryzoni; utrzymaniu higieny w łowisku poprzez zjadanie padliny zwierząt kręgowych oraz wyszukiwanie i zjadanie chorych ssaków i ptaków, przez co zmniejsza się możliwość wybuchu chorób;

d) młode dziki stanowią pokarm wielu drapieżników.

Dziki żyją w watach liczących do 20 osobników, w skład których wchodzi lochy z warchlakami. Odyńce rzadko łączą się z grupą, zwykle bytują samotnie.

Ze względu na dużą tolerancję wobec czynników środowiskowych dzik może żyć w bardzo zróżnicowanych warunkach, jednakże unika terenów otwartych i wysokogórskich (ponad granicą występowania drzew). Obserwuje się jego obecność, w tym loch z warchlakami, na terenie miast, gdzie przychodzą, aby żerować w śmietnikach czy na wysypiskach. Latem mogą wylegiwać się w wysokich uprawach np. zbożach, kukurydzy. W normalnych warunkach preferuje obszary o dużej lesistości w których znajduje schronienie i pokarm. Idealne do tego są lasy liściaste i mieszane, w których znajdują się drzewa takie jak dąb, buk. Mokradła i bagna czy bliskość podmokłych łąk również sprzyjają populacji. Głównym pożywieniem dzika są trawy, zioła, krzewy, liście, korzenie, owoce leśne (żołędzie i bukiew), jagody, grzyby, oraz żyjące w ściółce leśnej wszelkiego rodzaju robaki, larwy i chrząszcze. Ponadto dzik zjada ślimaki, jaja ptasie, myszy, gniazda trzmieli, młode ptactwo i mniejszą zwierzynę, którą uda mu się złowić oraz padlinę. Najbardziej lubiane są żołędzie, bukiew, kukurydza i ziemniaki. Dzik z braku dostatecznej karmy w lesie, zwykle pod osłoną nocy wychodzi na żer.

W rejonach o nadmiernym zagęszczeniu dzika (duże ryzyko szkody w uprawach) PZŁ zaleca:

a) dokonać zmiany świadomości i mentalności w kołach łowieckich w zakresie celowego odstrzału loch;

b) zlikwidować system kar finansowych, materialnych i wewnątrzorganizacyjnych za odstrzał loch;

c) doprowadzić do optymalnej struktury płci w populacji - 50/50.

Na odyńce, wycinki, przelatki, warchlaki wolno polować cały rok, natomiast na lochy od 15 sierpnia do 15 stycznia.

Najczęstszym spotykanym zabezpieczeniem przed szkodami jest grodzenie upraw siatką lub drutem pod napięciem.

Jeleń szlachetny (*Cervus elaphus*)

Populacja jelenia w Polsce w 2014 roku wynosiła 213.500 sztuk, z czego 20.100 sztuk odnotowano w województwie pomorskim. Jeleń szlachetny jest osiągającym ok. 200 kg zwierzęciem łownym, z uregulowanym rozporządzeniem Ministra Środowiska okresem ochronnym - na jelenie byki polować wolno od 21 sierpnia do końca lutego, na łanie od 1 października do 15 stycznia, natomiast na cielaki od 1 października do końca lutego.

Jelenie wywierają wpływ na środowisko poprzez eliminowanie roślin preferowanych jako pokarm i zwiększanie roli roślin pomijanych jako żer. W warunkach niewielkiego zagęszczenia regulują przyrost roślin w ekosystemie lasów i wywierają stabilizujący wpływ na ekosystem leśny, zwiększając jego wydajność i zróżnicowanie. Szkody spowodowane występowaniem nadmiernej ilości jeleni mogą przybierać dość duże rozmiary. Zaliczamy do nich spałowanie i zgryzienie drzew gospodarczo cennych, gatunków lasotwórczych oraz zgryzanie i tratowanie upraw.

Jelenie bytują w dużych kompleksach leśnych, raczej nie mniejszych niż 1000 ha, o drzewostanie mieszanym liściasto-iglastym jak i jednolitym iglastym z dostępem do wody. Zwierzęta te unikają dużego zagęszczenia i zakrzaczenia lasu ze względu na swobodę poruszania się przy dużym porożu.

Jelenie zwykle żyją w chmarach. W zimie i na wiosnę łanie oraz młode byki w wieku 1-3 lat tworzą chmarę, którą prowadzi na żer i czuwa nad jej bezpieczeństwem doświadczona, starsza łania. Byki od 4 roku życia tworzą osobne chmary, które prowadzi przeważnie młody byk. Na przełomie lipca i sierpnia chmary byków rozpadają się. Byki, czując zbliżający się okres rui szukają sobie ostoi i intensywnie żerując, nabierają wagi, a po dwóch miesiącach od rui wracają do życia w chmarze. Najstarsze byki żyją samotnie w ukryciu, w najbardziej odosobnionych ostojach. Takie zróżnicowanie bytowania wpływa na rozmiar i charakter powodowanych szkód: w pojedynkę czy też przez większą liczbę osobników.

Jelenie w zasadzie wychodzą na żer na otwartą przestrzeń łąki, pola lub polany o zmroku i wracają z nich przed świtem do swoich dziennych ostoj. W lecie żywią się głównie trawą i ziołami, które stanowią 70% jego karmy. Zjadają również chętnie młode pędy drzew, zarówno iglastych jak i liściastych oraz krzewów, grzyby, jagody, a także korę drzew (spałowanie), np. topoli, wierzby, osiki i sosny. Żeruje najczęściej w drągowinach i na polanach leśnych, na rowach śródleśnych i na zarośniętych duktach. Poza lasem żerują m.in. na przyleśnych łąkach i w uprawach polnych (owies, saradela, koniczyna, kartofle). W lipcu bardzo chętnie żerują w niedojrzałym owsie i w kartofliskach. Żywią się także w tym czasie jagodami i owocami drzew, takimi jak bukiew, żołędzie, kasztany, dzikie jabłka oraz bardzo chętnie zjada zwiędłe liście jesionu. W zimie żywią się wrzosem, borówką, jeżynami, malinami, suchą trawą, gałązkami drzew, krzewami, a także korą drzew, żeruje również na oziminach. Spałowanie jest wynikiem wzmożonego zapotrzebowania organizmu na znajdujące się w korze garbniki oraz wapno i fosfor potrzebne na budowę poroża i kośćca. Żerowanie jeleni nie ogranicza się tylko do jednorazowego żerowania, ale trwa ono z przerwami kilkakrotnie. Żerowanie każdorazowo trwa po 1/2 do 2 godz., potem następuje przeżuwanie, odpoczynek i znowu żerowanie. W lecie jelenie żerują częściej niż w zimie.

Minimalizować szkody leśno-rolnicze można przez grodzenie upraw lub stosowanie osłonek indywidualnych na drzewa.

Łoś euroazjatycki (*Alces alces*)

Dawniej liczne populacje łosi zostały znacznie zredukowane w wyniku masowych polowań, karczowania lasów, osuszania i zagospodarowywania nieużytków. W Polsce od 1925 r. chroniony na Bagnach Biebrzańskich i jedynie tam przetrwał okres II wojny światowej. W wyniku działań ochronnych w wielu regionach udało się przywrócić liczebność poszczególnych populacji do poziomu bezpiecznego dla ich zachowania. Aktualna populacja w Polsce w 2015r. kształtowała się na poziomie 18.565 sztuk, a województwie pomorskim występowały 242 sztuki. Łoś jest objęty całorocznym okresem ochronnym ze względu na wprowadzone w 2001 roku przez Ministerstwo Środowiska moratorium na odstrzał.

Łoś jako duży roślinożerca wywiera silny wpływ na środowisko. Preferowanie przez łosie terenów półotwartych lub małych luk skutecznie zapobiega porośnięciu ich przez roślinność drzewiastą. Zmiany w roślinności

powstałe pod wpływem uporczywego zgryzania mogą przyjąć formę sukcesyjnego zastąpienia istniejącego zespołu przez odporniejsze lub mniej smakowite rośliny.

Szpecially zimą, łosie wyrządzają szkody w lasach niszcząc drzewa przez tzw. spałowanie, obdzieranie pasmami kory z pnia, co może doprowadzić do całkowitego ich zniszczenia.

Mniej pozytywnym znaczeniem łosia jest powodowanie szkód u uprawach rolnych np. zbóż oraz wzrastający udział wypadków samochodowych z jego udziałem.

Łoś jest zwierzęciem typowo leśnym. Zamieszkuje najczęściej rozległe, podmokłe lub wilgotne lasy, bory bagienne, olsy, brzeźniaki, zarośla wierzbowe; często trzyma się bagien, szczególnie jeśli wśród nich są wyższe miejsca porośnięte lasem. Łoś łatwo przystosowuje się do warunków środowiska i chociaż najchętniej bytuje w lasach naturalnych, to obecnie coraz częściej spotyka się go w lasach zagospodarowanych, nawet w pobliżu okolic silnie zaludnionych.

Wiosną i latem starsze samce żyją samotnie, zimą grupują się w niewielkie stada. Na okres rozrodu tworzą małe grupy rodzinne. Samice z młodymi łączą się w stada. Osobniki przebywające w grupie, z wyjątkiem więzi pomiędzy matką i młodymi, zachowują dużą niezależność. Żeruje w dzień i w nocy, ale największą aktywność wykazuje wczesnym rankiem i wieczorem. Przemierza duże odległości w poszukiwaniu pożywienia. Nie przejawia zachowań terytorialnych. Wędrówki łosi-byków zdarzają się głównie w okresie bukowiska (rui).

Gatunek ten, podobnie jak sarna, potrzebuje pokarmu o strawności powyżej 60%. Dieta łosia zmienia się w zależności od sezonu. Wiosną żywi się miękkimi częściami roślin. Latem dieta składa się w zdecydowanej większości z liści drzew i krzewinek oraz ziół. Jesienią i zimą dominuje żer pędowy. Duża dostępność i łatwa strawność pędów sosny powoduje, że łosie traktują ten gatunek drzewa jako rezerwę żerową w okresie zimy, co przy dużej koncentracji zwierząt prowadzić może do powstania szkód w młodnikach i uprawach. Łoś latem potrzebuje około 30-50 kg pokarmu dziennie, zimą około 12 kg a wiosną 10 kg. Łoś żywi się młodymi pędami drzew i krzewów, korą z miękkich drzew, roślinami wodnymi, ziołami, a także zbożem. Lubianą przez łosie karmę stanowią gałęzie wierzy, dębu, klonu, brzozy, jarzębiny, jałowca i kruszyny, a także sosny; natomiast niezbyt chętnie łosie jedzą gałęzie świerku, modrzewia i leszczyny. Również chętnie żywi się roślinami zielonymi, głównie podwodnymi i błotnymi (kaczeńce). Zjada też trawy i turzyce porastające brzegi zbiorników wodnych.

Minimalizowanie szkód leśno-rolnicze odbywa się poprzez gradzenie upraw lub stosowanie osłonek indywidualnych na drzewa, jednak przy nielicznej na razie populacji łosia w województwie nie ma takiej konieczności.

Sarna (*Capreolus capreolus*)

Polska populacja saren kształtuje się na poziomie 867.000 sztuk. W województwie pomorskim żyje 59.400 sztuk. Sarna podlega sezonowej ochronie łownej. Polowanie na kozły dozwolone jest od dnia 11 maja do 30 września, natomiast na kozy i kozłeta od 11 października do 15 stycznia.

Podobnie jak jelenie, tak i sarny powodują stosunkowo duże szkody w uprawach leśnych. W przypadku saren jednak, największe znaczenie ma zgryzanie młodych pędów drzew. Szczególnie szkodliwe jest zgryzanie pączków wierzchołkowych, gdyż powoduje wieloletnie zahamowanie rozwoju drzewek.

Samy mają zdolność dostosowywania się do warunków terenowych i dlatego żyją prawie w każdym większym kompleksie leśnym, a także na dużych przestrzeniach bezdrzewnych (sarna polna). Sarny najczęściej spotyka się w lasach mieszanych lub liściastych, ale także w lasach iglastych. Trzymają się w pobliżu brzegów lasu, gdzie zwykle jest bogatsze podszycie, różne krzewy i młode krzaki. W lecie sarny z lasu przenoszą się na przyległe łąki i pola (w zboża), skąd wracają po sianokosach i żniwach. Na terenach, gdzie są duże powierzchnie pól bez zalesienia i zabudowy, bytują tzw. sarny polne przebywające na uprawach polnych przez cały rok. Sarny polne bytują na dużych, płaskich polach o rozległej widoczności. W szczególności ma to miejsce na terenach o znacznym udziale rolnictwa. Sarny są w zasadzie zwierzyną stałą w obranej ostoi; nie oddalają się od niej zbyt daleko. Wielkość areалу osobniczego w środowisku leśnym przeważnie nie przekracza 20-30 ha. W jesieni i zimie sarny żyją w stadzie (rudlu) składającym się z kóz, kozłaków i kozłów. W kwietniu rudle rozpadają się, gdyż ciężarne kozy oddzielają się, aby znaleźć spokojne miejsce do okocenia się. W maju sarny żerują rano, przed południem i około zachodu słońca. W tym czasie można zauważyć u saren 6-cio godzinny rytm żerowania. W okresie ciemnych nocy (nów) zwiększa się ruchliwość saren, w szczególności przed południem. Sarny lubią dobrą pogodę, a więc słońce i ciepło, i wtedy wykazują większą ruchliwość, natomiast przy brzydkiej pogodzie nie wykazują ożywienia. W ciepłym dniu, po letniej burzy sarny bez

względu na porę dnia wychodzą na żer na łąki i polany. Można wtedy spotkać nawet starego kozła, który rzadko wychodzi za dnia na otwartą przestrzeń. W czerwcu sarny zmieniają czas żerowania i snu. W tym czasie w ciągu dnia sarny dużo śpią, żerują natomiast w nocy. W okresie rui (lipiec-sierpień) panuje ożywienie wśród saren i w zasadzie można je spotkać w ciągu całego dnia, z tym że częściej widzi się żerujące kozy niż kozły, gdyż te po gonitwie za kozą wypoczywają w pobliżu.

W okresie wiosny i lata sarny żywią się trawą, młodymi pędami drzew, krzewów i ziołami. Charakterystyczne jest to, że zjadają one wybiórczo tylko niektóre rośliny, kierując się ich smakiem i zapachem, w odróżnieniu od jeleni i danieli, które nie dokonują takiego wyboru. Sarny żerują na łąkach i oziminach oraz na brzegach lasu. Po żniwach przechodzą do lasu, raczej bliżej skraju, gdzie żywią się miękkimi gałązkami, krzakami jagód i borówek, ziołami, grzybami, kasztanami, owocami dębów i buków. Jesienią wchodzą głębiej w las, gdzie łatwiej jest im przeżyć trudny okres zimy. Odkopują wtedy przednimi cewkami owoce drzew, delikatniejsze krzewy, wrzos i zioła. Chętnie żerują w maliniakach i jeżynach. Sarny polne przez cały rok przebywają na otwartych przestrzeniach polnych i żerują w uprawach. Ich karmę stanowi żyto, lucerna, seradela, groch, czerwona koniczyna, pszenica, biała koniczyna, jęczmień, jeżyny, perz i młode pędy drzew i krzaków rosnących przy drogach. Sarna zjada dziennie 4-5 kg soczystej karmy.

Minimalizowanie szkód rolniczo-leśnych odbywa się poprzez gradzenie upraw lub stosowanie osłonek indywidualnych na drzewa.

Wilk europejski (*Canis lupus lupus*)

W Polsce największą ostoją wilków są Karpaty i Pogórze Karpackie, następnie Roztocze oraz puszcze północno-wschodniej Polski. W 2014 roku na terenie województwa pomorskiego oszacowano 82 sztuki osobników wilka, a obszar całej Polski zasiedlało 1.276 wilków. Są one objęte ochroną ścisłą.

Wilk jako drapieżnik prowadzi selekcję naturalną i usuwa z populacji głównie osobniki chore, słabe albo mało doświadczone, nie chronione przez grupę osobników starszych. Tereny na zachód od Wisły są zasiedlane przez wilki w dużym rozproszeniu. Wilk występuje w lasach, na równinach i terenach górskich oraz bagiennych. Kluczową kwestią jest obszar dużej połaci leśnej. Zwykle terytorium zajmowane przez watahę to 100–300 km².

Stado wilków (wataha) składa się przeważnie z kilku, przeciętnie 6–8 osobników. Watahy obserwowane w Polsce liczą od 2 do 10, najczęściej

4–5 osobników. Watahą dowodzi najsilniejsza para (tzw. para alfa – basior i wadera), która jako jedyna ma prawo się rozmnażać. Resztę watahy tworzą zwykle osobniki z nimi spokrewnione. Długość życia to w warunkach naturalnych od 12 do 16 lat. Może on przebyć dziennie 40–70 km (średnio 20 km). Każdy wilk w stadzie ma ściśle określone miejsce, wyznaczające m.in. kolejność jedzenia zdobyczy. Poza hierarchią znajdują się młode, którymi opiekuje się cała wataha. Polowanie parami lub watahami rozpoczyna się zwykle o zmierzchu i może trwać całą noc. Aktywność wilków zależy od wielu czynników (baza pokarmowa, antropopresja, cykl świetlny, pora roku, temperatura), lecz zwykle wzmaga się w okresie porannym i wieczornym. Watahy stosują rozmaite techniki polowań w zależności od terenu i rodzaju ofiary, wszystkie jednak opierają się na tym samym schemacie:

1. Wilki tropiciele lokalizują zdobycz i donoszą o tym stadu.
2. Wilki naganiacze płoszą obserwowane stado. Następnie 2–3 osobniki wybierają ofiarę i zaganiają w kierunku reszty watahy.
3. Wataha zastępuje drogę zmęczonemu zwierzęciu i atakiem kończy polowanie.

Żywią się głównie średniej i dużej wielkości ssakami kopytnymi (jelenie, dziki, sarny), nie gardząc mniejszymi zwierzętami (gryzonie, zające, borsuki, ptaki, bezkręgowce) czy padliną, a jeśli stado jest duże, wspólnie polują także na większe ssaki lub ich stada. W sprzyjających warunkach chętnie zjadają ryby. Przy braku pożywienia lub w okresie wychowywania młodych, zdarza im się atakować zwierzęta hodowlane. Wilk potrzebuje średnio ok. 1,3 kg mięsa (wraz z kośćmi i skórą) dziennie. W normalnych warunkach duży wilk z ras północnych może zjeść jednorazowo nawet do 10 kg, jednak jest to zwykle związane z wcześniejszą, kilkudniową głodówką. Uzupełnieniem jego diety są owoce i runo leśne.

Dopóki jest wystarczająco zwierzyny łownej, wilki zdają się unikać atakowania trzód, kompletnie je ignorując. Wilki rzadko atakują zwierzęta hodowlane, jednak w naszym regionie udokumentowano już takie przypadki. Kilka miesięcy temu wilki zagryzły sześć danieli i jednego jelenia, które były hodowane w Jezierniku (powiat człuchowski). Ich właściciel otrzymał odszkodowanie. Do kolejnych udokumentowanych zagryzień zwierząt doszło w powiecie chojnickim (owce, daniela, cielaki) i malborskim (jałówki).

Niektóre wilki i wilcze watahy mogą się wyspecjalizować w atakowaniu słabo zabezpieczonych hodowli, jeśli się tego wyuczą, pomimo powszechności naturalnej zwierzyny. W takich sytuacjach najbardziej zagrożone są owce i konie. Specjalne ogrodzenia, pastuchy elektryczne, wywieszenie fladr, psy strażnicze i relokacja wilków są jedynymi metodami, aby skutecznie przeciwdziałać polowaniom przez wilki na zwierzęta hodowlane.

Praktyczny poradnik - dla rolnika w zakresie dochodzenia
odszkodowań za straty w uprawach i płodach rolnych

**Zasady wypłaty odszkodowań za straty w uprawach i płodach
rolnych wyrządzonych przez dziki, łosie, jelenie, daniiele i sarny.**

Przepisy:

1. USTAWA PRAWO ŁOWIECKIE z dnia 13 października 1995 r. (Dz. U. Nr 127, poz. 1066 z dnia 12.07.2005r.)
2. ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dnia 8 marca 2010 r. w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych. Dz. U. nr 45, poz. 272 z dnia 24 marca 2010r.)

Dzierżawca lub zarządca obwodu łowieckiego zobowiązany jest do poinformowania właściwego miejscowo wójta (burmistrza) oraz właściwej terytorialnie izby rolniczej o osobach uprawnionych do przyjmowania zgłoszeń szkód łowieckich. W przypadku wystąpienia szkód w uprawach lub płodach rolnik zgłasza szkodę tym uprawnionym osobom. Zgłoszenie to powinno być dokonane na piśmie (zał. nr 1), w terminie 3 dni od dnia jej stwierdzenia lub 14 dni od jej powstania w sadach. Szacowania szkód dokonują upoważnieni przedstawiciele dzierżawcy obwodu łowieckiego – po uprzednim uzgodnieniu z poszkodowanym – w terminie 7 dni od zgłoszenia. Na miejscu szacowania sporządzany jest protokół (zał. nr 2), w którym rolnik może określić swoje stanowisko. We wspomnianych czynnościach może uczestniczyć, oprócz obowiązkowo rolnika lub jego pełnomocnika (zał. nr 4), przedstawiciel właściwej terytorialnie Izby Rolniczej. W przypadku szacowania ostatecznego musi się ono odbyć najpóźniej na dzień przed sprzętem uszkodzonej lub zniszczonej uprawy, a zbiór nie może odbyć się później niż termin określony w Uchwale nr 1057/XLI/09 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 28 grudnia 2009 roku w sprawie określenia terminu zakończenia okresu zbioru roślin uprawnych w województwie pomorskim. Zgłoszenie zbioru powinno być dokonane w formie pisemnej (zał. nr 3), w terminie 7 dni przed zamierzonym sprzętem. Wypłaty odszkodowania dokonuje dzierżawca lub zarządca obwodu łowieckiego w terminie 30 dni od dnia sporządzenia protokołu ostatecznego szacowania szkody, niezależnie od tego czy poszkodowany zgadza się z ustaleniami szacujących i czy podpisał protokół. W przypadku powstania sporu o wysokość wynagrodzenia szkody, strony mogą zwrócić się do organu gminy w celu mediacji dla polubownego rozstrzygnięcia sporu (zał. nr 6). Gdy stronom nie uda się dojść do porozumienia, tj. ustalić wysokości odszkodowania, możliwe jest wystąpienie na drogę sądową z pozwem o zapłatę. Należy go skierować do właściwego ze względu na miejsce położenia nieruchomości sądu rejonowego – wydziału cywilnego.

Ustawa nakłada na właścicieli lub posiadaczy gruntów rolnych powinność współdziałania, zgodnie z potrzebami, w celu zabezpieczaniu gruntów przed szkodami np. poprzez zgłaszanie upraw, które są szczególnie narażone na wystąpienie szkód (zał. nr 5). Podział terytorium województwa pomorskiego na obwody łowieckie reguluje Uchwała Sejmiku Województwa Pomorskiego nr 87/VII/15 z dnia 30 marca 2015 r.

Załącznik nr 1 Zgłoszenie szkody łowieckiej , dnia.....
/imię i nazwisko/
/adres/.....
/telefon/

Koło Łowieckie.....

w

ul.

Na podstawie art. 46 pkt 1 i 2 i nast. ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo Łowieckie (Dz. U. z 2005r., Nr 127, poz. 1066 ze zm.) oraz § 1 ust. 2 i § 3 oraz rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz. U. nr 45, poz. 272) zgłaszam wystąpienie szkody łowieckiej na działce gruntowej nr o powierzchni..... ha położonej w, obręb, którą stwierdziłem w dniu20.....roku.

Rodzaj rośliny (uprawy) uszkodzonej

Rodzaj uszkodzenia (opis).....

Prawdopodobny gatunek/gatunki zwierząt, które spowodowały szkody:....

Wyrażam zgodę, na podstawie art.47, ust 1 oraz art.48, ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo Łowieckie (Dz.U. z 2005r., Nr 127, poz. 1066 ze zm.), po wcześniejszym uzgodnieniu ze mną, na budowę przez dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego urządzeń lub wykonywanie zabiegów zapobiegających szkodom.

W związku z zapisami wynikającymi z §1 pkt 2 oraz §6 Rozporządzenia Ministra Środowiska z 8 marca 2010 roku oświadczam, że jestem właścicielem/posiadaczem gruntu*, na którym powstała szkoda, uprawnionym do zgłaszania szkód oraz odbioru wypłaty odszkodowania dokonywanego przez dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich. (*niepotrzebne skreślić)

Na podstawie §2 pkt 3 Rozporządzenia Ministra Środowiska z 8 marca 2010 roku proszę o zawiadomienie mnie o terminach oględzin lub ostatecznego szacowania szkody (ponownego szacowania szkody) nie później niż na dwa dni przed ich dokonaniem.

/podpis/

Potwierdzam (zgodnie z § 1 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku) zgłoszenie szkody łowieckiej.

....., dnia

/podpis przedstawiciela

Koła Łowieckiego

Bóbr europejski (Castor fiber)

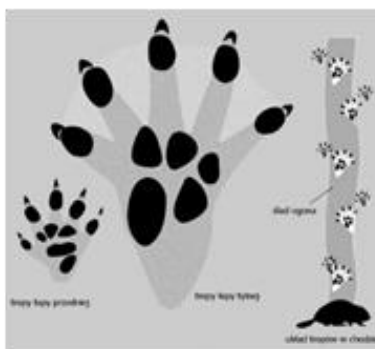
Ślady żerowania

Odchody bobra

Tropy bobra

Dzik (*Sus scrofa*)

Ślady buchtowania

Odchody dzika

Tropy dzika

Daniel zwyczajny (*Dama dama*)

Porównanie tropów zwierząt

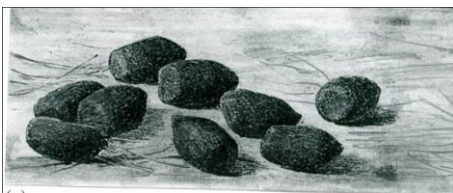
Jeleń szlachetny (*Cervus elaphus*)

Szkody wyrządzone przez
jelenie - spalowanie

Odchody jelenia

(a)

(b)

Kał jeleni: a) byka, b) łani

Trop jelenia

Sarna (*Capreolus capreolus*)

Odchody sarny

Ślad sarny

Łoś euroazjatycki (*Alces alces*)

Ślady po spałowaniu przez łosia

Ślad po legowisku łosia

Odchody łosia

Ślad łosia

Wilk europejski (*Canis lupus lupus*)

Odchody wilka

Szkody spowodowane przez wilka

Trop wilka

Załącznik nr 2 Protokół

Protokół nrogłędzin, ostatecznego szacowania szkody i ponownego szacowania szkody w uprawach i płodach rolnych

Województwo:

.....

Powiat:

.....

Obwód łowiecki nr: - dzierżawca/zarządca/nadleśnictwo/zarząd województwa*

Gmina:.....Wieś/miasto*:.....

Poszkodowany (imię i nazwisko, miejsce zamieszkania):

.....

Data zgłoszenia szkody:

.....

I. Ogłędziny uszkodzonej uprawy

Dnia....upoważnieni przedstawiciele dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/zarządu województwa*:
w obecności poszkodowanego/ppełnomocnika poszkodowanego*:

.....

przeprowadzili oględziny uszkodzonej uprawy i stwierdzili, co następuje:..

1. Gatunek zwierzyny, która wyrządziła szkodę:

2. Rodzaj, stan i jakość uprawy:

.....

3. Obszar całej uprawy (ha):

4. Szacunkowy obszar uprawy, która została uszkodzona (ha):

5. Szacunkowy procent zniszczenia uprawy na uszkodzonym obszarze (%)

6. Na żądanie dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/zarządu województwa* lub poszkodowanego w oględzinach wziął udział:-
przedstawiciel Izby Rolniczej w

7. Uwagi sporządzającego protokół:

.....

8. Zastrzeżenia wniesione przez poszkodowanego:

.....

9. Uwagi wniesione przez przedstawiciela izby rolniczej:

.....

(podpis poszkodowanego).(podpis przedstawiciela izby rolniczej) (podpis sporządzającego protokół)

II. Ostateczne szacowanie szkody

Dnia upoważnieni przedstawiciele
dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/ zarządu województwa*:
w obecności poszkodowanego/pełnomocnika poszkodowanego*:

.....
dokonali ostatecznego szacowania szkody na gruncie
poszkodowanego/uszkodzenia płodu rolnego będącego w posiadaniu
poszkodowanego* i ustalili, co następuje:

1. Data zgłoszenia terminu sprzętu uszkodzonej uprawy/data zgłoszenia
szkody w płodzie rolnym*:.....
2. Gatunek zwierzyny, która wyrządziła szkodę:
3. Rodzaj uprawy/rodzaj płodu rolnego*:
4. Stan i jakość uprawy/jakość płodu rolnego*:
5. Obszar całej uprawy (ha)/szacunkowa masa zgromadzonego płodu
rolnego* (dt):
6. Obszar uprawy, która została uszkodzona (ha)/szacunkowa masa
uszkodzonego płodu rolnego (dt):
7. Procent zniszczenia uprawy na uszkodzonym obszarze (%):
.....
8. Powierzchnia zredukowana (poz. 6 x 7) (ha):
.....
9. Plon (dt) z 1 ha:
.....
10. Rozmiar szkody (8 x 9):
.....
11. Cena skupu/rynkowa* za 1 dt plonu/za 1 dt płodu rolnego* (zł):
.....
12. Nieponiesione koszty zbioru, transportu i przechowywania (zł):
.....
13. Kwota odszkodowania do wypłaty za plon (poz. 10x11–12)/płody rolne
(poz. 6x 1)* (zł):
.....
14. Sposób doprowadzenia uszkodzonego obszaru łąk i pastwisk do stanu
pierwotnego**:
.....
15. Koszt doprowadzenia uszkodzonego obszaru 1 ha łąk i pastwisk do stanu
pierwotnego** (zł):
.....
16. Kwota odszkodowania do wypłaty za doprowadzenie uszkodzonego
obszaru łąk i pastwisk do stanu pierwotnego ** (poz. 6 x 15) (zł):
.....

17. Na żądanie dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/zarządu województwa* lub poszkodowanego w szacowaniu szkody oraz ustalaniu wysokości odszkodowania wziął udział:

.....
- przedstawiciel Izby Rolniczej w

18. Uwagi sporządzającego protokół:

19. Zastrzeżenia wniesione przez poszkodowanego:

20. Uwagi wniesione przez przedstawiciela izby rolniczej:

(podpis poszkodowanego).. (podpis przedstawiciela izby rolniczej) (podpis sporządzającego protokół)

III. Ponowne szacowanie szkody

Dnia upoważnieni przedstawiciele dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/zarządu województwa*:

.....
w obecności poszkodowanego/pełnomocnika poszkodowanego*:

.....
dokonali ponownego szacowania szkody na gruncie poszkodowanego/uszkodzenia płodu rolnego będącego w posiadaniu poszkodowanego* i ustalili, co następuje:

1. Data wystąpienia poszkodowanego o ponowne szacowanie szkody:

2. Okoliczności uzasadniające ponowne szacowanie szkody:

3. Gatunek zwierzyny, która wyrządziła szkodę:

4. Rodzaj uprawy/rodzaj płodu rolnego*:

5. Stan i jakość uprawy/jakość płodu rolnego*:

6. Obszar całej uprawy (ha)/szacunkowa masa zgromadzonego płodu rolnego (dt)*:

7. Obszar uprawy, który uległ ponownemu uszkodzeniu (ha)/szacunkowa masa płodu rolnego, który uległ ponownemu uszkodzeniu (dt)*:

8. Procent zniszczenia uprawy ponownie uszkodzonej (%):

9. Powierzchnia zredukowana (poz. 7 x 8) (ha):

10. Plon (dt) z 1 ha:

11. Rozmiar szkody (9 x 10):

12. Cena skupu/rynkowa* za 1 dt plonu/za 1 dt płodu rolnego (zł)*:

13. Nieponiesione koszty zbioru, transportu i przechowywania (zł):
14. Kwota odszkodowania do wypłaty za plon (poz. 11x12–13)/płody rolne (poz. 7x11)* (zł):
15. Na żądanie dzierżawcy/zarządcy/nadleśnictwa/zarządu województwa* lub poszkodowanego w szacowaniu szkody oraz ustalaniu odszkodowania wziął udział:
 - przedstawiciel Izby Rolniczej w
16. Uwagi sporządzającego protokół:
17. Zastrzeżenia wniesione przez poszkodowanego:
18. Uwagi wniesione przez przedstawiciela izby rolniczej:

(podpis poszkodowanego) (podpis przedstawiciela izby rolniczej) (podpis sporządzającego protokół)

IV. Wypłata odszkodowania

Odszkodowanie w kwocie: (słownie złotych:)

 otrzymałem dnia

(podpis poszkodowanego)

(podpis dokonującego wypłaty)

Do protokołu dołączono***:

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

Protokół sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej strony.

* Niepotrzebne skreślić.

*** Wypełnić w przypadku szkód na łąkach i pastwiskach; w pozostałych przypadkach wpisać „nie dotyczy”.

**** Do protokołu można dołączyć inne dokumenty świadczące o wystąpieniu szkody, w szczególności zdjęcia, mapki, szkic sytuacyjny szkody, itp.

Załącznik nr 3 Zgłoszenie zbioru, dnia.....

.....
/imię i nazwisko/

.....
/adres/

.....
/telefon/

Koło Łowieckie.....

w

ul.

Na podstawie art. 46 pkt 1 i 2 i nast. ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo Łowieckie (t.j.Dz.U.2013.1226 ze zm.) oraz § 4 ust. 3 oraz rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz.U.2010.45.272) zawiadamiam, że w związku z planowanym zbiorem w dniach uszkodzonych przez zwierzęta łowne upraw (płodów) na działce gruntowej nr, o powierzchni ha, położonej w, obręb, dla której sporządzono wstępny szacunek wielkości szkody - oględziny w dniu... 20..... roku wnioskuje o ostateczne wyszacowanie szkody łowieckiej na w/w działce.

Rodzaj rośliny (uprawy) uszkodzonej

W związku z zapisami wynikającymi z §1 pkt 2 oraz §6 Rozporządzenia Ministra Środowiska z 8 marca 2010 roku oświadczam, że jestem właścicielem/posiadaczem gruntu*, na którym powstała szkoda, uprawnionym do zgłaszania szkód oraz odbioru wypłaty odszkodowania dokonywanego przez dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich. (*niepotrzebne skreślić) Na podstawie §2 pkt 3 Rozporządzenia Ministra Środowiska z 8 marca 2010 roku proszę o zawiadomienie mnie o terminach oględzin lub ostatecznego szacowania szkody (ponownego szacowania szkody) nie później niż na dwa dni przed ich dokonaniem.

.....
/podpis/

Potwierdzam (zgodnie z § 4 Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 roku) zgłoszenie terminu planowanego sprzętu uszkodzonych upraw.

....., dnia

/podpis przedstawiciela
Koła Łowieckiego/

Załącznik nr 4 Pełnomocnictwo, dnia.....

.....

/imię i nazwisko/

.....

/adres/

.....

/telefon/

Pełnomocnictwo

Upoważniam – na podstawie § 2 ust. 1 i 2 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 8 marca 2010 w sprawie sposobu postępowania przy szacowaniu szkód oraz wypłat odszkodowań za szkody w uprawach i płodach rolnych (Dz. U. nr 45, poz. 272) –

.....

/imię i nazwisko pełnomocnika/

do udziału w moim imieniu w szacowaniu szkody wyrządzonej w
na działce nr w.....

Upoważniam również na podstawie § 2 ust. 7 w/w rozporządzenia do wnoszenia ewentualnych uwag do protokołu.

.....
/podpis/

Załącznik nr 5 Zgłoszenie założenia uprawy, dnia.....

.....
/imię i nazwisko/

.....
/adres/

.....
/telefon/

Koło Łowieckie.....

w

ul.

Na podstawie art. 47 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo Łowieckie (Dz. U. z 2005r., Nr 127, poz. 1066 ze zm.) zgłaszam założenie / zamiar założenia* uprawy na działce gruntowej nr o powierzchni..... ha położonej w, obręb, w dniach20.....roku.

Rodzaj uprawy

.....
Wyrażam zgodę, na podstawie art.47, ust 1 oraz art.48, ust. 3 ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo Łowieckie (Dz.U. z 2005r., Nr 127, poz. 1066 ze zm.), po wcześniejszym uzgodnieniu ze mną, na budowę przez dzierżawcę lub zarządcę obwodu łowieckiego urządzeń lub wykonywanie zabiegów zapobiegających szkodom.

.....
/podpis/

Potwierdzam odbiór zgłoszenia założenia / zamiaru założenia* uprawy w dniu roku.

....., dnia

/podpis przedstawiciela
Koła Łowieckiego/

Załącznik nr 6 Polubowne załatwienie sporu

dnia.....

.....
/imię i nazwisko/

.....
/adres/

.....
/telefon/

**Urząd Gminy / Miasta i
Gminy**

w

ul.

Na podstawie art. 47 ust. 2 ustawy z dnia 13 października 1995r. Prawo
łowieckie (Dz. U. z 2005 r., Nr 127, poz.1066 ze zm.), wobec braku
możliwości porozumienia się z Kołem Łowieckim
z siedzibą w w sprawie wynagrodzenia mi szkody łowieckiej
powstałej w moich uprawach i płodach rolnych, proszę o powołanie komisji
w celu mediacji lub polubownego oszacowania szkody łowieckiej na działce
gruntownej nr o powierzchni ha położonej
w, obręb

.....
/podpis/

Załącznik:

- protokół w sprawie oszacowania szkody łowieckiej spisany pomiędzy
poszkodowanym a przedstawicielem Koła Łowieckiego

UCHWAŁA NR 1057/XLI/09
SEJMIKU WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO
z dnia 28 grudnia 2009 roku

w sprawie określenia terminu zakończenia okresu zbioru roślin uprawnych w województwie pomorskim

Na podstawie art.18 pkt 20 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tj.: Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.¹) w związku z art.48 pkt 2 ustawy z dnia 13 października 1995 roku Prawo łowieckie tj.: Dz. U. 2005 r., Nr 127, poz.1066, z późn.zm.²).

Sejmik Województwa Pomorskiego uchwala co następuje:

§ 1

Określa się następujące terminy zakończenia okresu zbioru roślin uprawnych w województwie pomorskim dla celów ustalania uprawnień do odszkodowań za szkody wyrządzone w uprawach i płodach rolnych przez zwierzęta łowne.

L.P.	Nazwa ziemiopłodu	Termin zakończenia okresu zbioru
1.	Pszenica ozima	5 września
2.	Pszenica jara	10 września
3.	Jęczmień ozimy	20 sierpnia
4.	Jęczmień jary	5 września
5.	Żyto	30 sierpnia
6.	Owies	10 września
7.	Pszenżyto ozime	30 sierpnia
8.	Pszenżyto jare	10 września
9.	Mieszanki zbożowe	10 września
10.	Rzepak ozimy	25 sierpnia
11.	Rzepak jary	10 września
12.	Łubin	20 września
13.	Bobik	30 września
14.	Groch	30 sierpnia
15.	Gryka	15 października
16.	Ziemniaki	20 października
17.	Buraki pastewne	30 października
18.	Buraki cukrowe	10 grudnia
19.	Kukurydza na zielonkę	15 października
20.	Kukurydza na CCM (kiszonka z rozdrobnionych kolb.)	10 listopada
21.	Kukurydza na ziarno	30 listopada
22.	Marchew	30 października
23.	Kapusta	30 listopada

¹ Zmiany wymienionego tekstu jednolitego ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2002r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz.558, Nr 153 poz.1271, Nr 214 poz.1806, z 2003r. Nr 162 poz.1568, z 2004r. Nr 102 poz.1055, nr 116 poz.1206, z 2006r. Nr126 Poz.875, Nr 227 poz.1658, z 2007r. Nr 173, poz.1218, z 2008r. Nr 180, Poz. 1111, Nr 216, poz 1370, Nr 223, poz.1458, z 2009r. Nr 157, poz.1241.

² Zmiany wymienionego tekstu jednolitego ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2005r. Nr 175, poz.1462, z 2006r. Nr 220, poz.1600, z 2007r. Nr 176 poz. 1238, z 2008r. Nr 201, poz.1237, z 2009r. Nr 92, poz.753

§ 2

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Pomorskiego.

Odszkodowania za szkody wyrządzone przez zwierzęta objęte ochroną gatunkową żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry oraz zwierzęta łowne podlegające całorocznej ochronie – łosie.

Przepisy:

USTAWA O OCHRONIE PRZYRODY z dnia 16 kwietnia 2004 r. (Dz. U. nr 92, poz. 880 z dnia 30 kwietnia 2004r.)

Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez niektóre gatunki zwierząt objęte ochroną gatunkową – żubry, wilki, rysie, niedźwiedzie i bobry oraz zwierzęta łowne podlegające całorocznej ochronie – łos, na podstawie ustawy o Ochronie przyrody z dn. 16.04.2004 r.

Zgłoszenia szkód wyrządzanych przez te zwierzęta w województwie pomorskim dokonuje się do **Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gdańsku**

Komórką organizacyjną obsługującą sprawę jest:

Wydział Ochrony Przyrody i Obszarów Natura 2000,

Godziny pracy: poniedziałek – piątek w godzinach: 7.45 – 15.45.

Telefony kontaktowe: 58 683 68 26, 58 688 00 42 lub kom. 783 927 504.

Miejsce składania dokumentów:

Kancelaria Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gdańsku

lub za pośrednictwem poczty na adres:

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Gdańsku,

ul. Chmielna 54/57,

80-748 Gdańsk.

Zasady szacowania i wypłacania odszkodowań za szkody wyrządzone przez bobry na terenie województwa pomorskiego.

Odszkodowanie przysługuje:

właścicielom gospodarstw rolnych, leśnych i rybackich.

Wymagane dokumenty i wzory:

- wniosek (zał. nr 7)
- fragment mapy ewidencyjnej obejmującej teren działki, na której wystąpiła szkoda,
- aktualny wypis z rejestru gruntów,
- umowa dzierżawy w przypadku dzierżawienia działki,
- w przypadku szkód wyrządzonych w obwałowaniach stawów rybnych pozwolenie na budowę lub pozwolenie wodno-prawne w przypadku korzystania z wód płynących,
- zaświadczenie o prowadzeniu gospodarstwa rolnego potwierdzone przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta.

Zasady szacowania szkód i wypłaty za nie odszkodowań.

Szkody wyrządzone przez bobry nie są szacowane w okresie zimowym przy występującej pokrywie śnieżnej, a dopiero po jej ustąpieniu. Ustalenie okoliczności powstania szkody, jej wielkości oraz szacowanie rozmiaru poniesionych strat dokonywane jest przez pracowników Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska – w obecności poszkodowanego lub upoważnionej przez niego osoby. Podstawą oszacowania szkody jest protokół oględzin sporządzany każdorazowo przez pracowników Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w obecności poszkodowanego. W oparciu o protokół ustalona jest i przedstawiana do akceptacji propozycja wielkości odszkodowania, wypłacana w ramach środków z budżetu Państwa. W przypadku zgodności stanowisk przez obie strony uczestniczące w postępowaniu, następuje przekazanie odszkodowania poszkodowanemu - przelewem na rachunek bankowy. W przypadku braku zgodności stanowisk przysługuje droga sądowa z powództwa cywilnego.

Załącznik nr 7 Wniosek o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez bobry
....., data

**Regionalny Dyrektor Ochrony
Środowiska w Gdańsku
ul. Chmielna 54/57
80-748 Gdańsk**

Wniosek o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez bobry

Imię i nazwisko/nazwa poszkodowanego:

Adres do korespondencji:

Miejscowośćulica nr

kod poczta telefon

Miejsce wystąpienia szkody:

Powiat gmina

obręb ewidencyjny nr obrębu nr działki

Forma własności gospodarstwa rolnego, leśnego lub rybackiego:

właściciel ☐

użytkownik ☐ forma prawna użytkowania:

Rodzaj użytku gruntowego, na którym wystąpiła szkoda:

łąka ☐ pastwisko ☐ rola ☐

las ☐ zadrzewienie ☐ sad ...

staw ☐ inne ☐ podać jakie:

Termin powstania szkody:

Opis szkody:

Do wniosku należy dołączyć następujące dokumenty:

1. fragment mapy ewidencyjnej obejmującej teren działki, na której wystąpiła szkoda,
2. aktualny wypis z rejestru gruntów (lub aktualny wypis z ksiąg wieczystych),
3. w przypadku dzierżawienia gruntów umowę dzierżawy,
4. w przypadku szkód wyrządzonych w obwałowaniach stawów rybnych pozwolenie na budowę lub pozwolenie wodnoprawne,
5. upoważnienia od ewentualnych współwłaścicieli.
6. Zaświadczenie o prowadzeniu gospodarstwa rolnego, potwierdzonego przez wójta, burmistrza, prezydenta miasta.

(miejscowość, data)

(podpis)

Zasady szacowania i wypłacania odszkodowań za szkody wyrządzone przez wilki na terenie województwa pomorskiego.

Odszkodowanie przysługuje: właścicielom zwierząt gospodarskich.

Wymagane dokumenty:

- wniosek (zał nr 8)
- zaświadczenie weterynarza sporządzone na okoliczność powstałej szkody (przyczyna padnięcia z opisem zwłok zwierzęcia, wiek, orientacyjna waga, zwierzę hodowlane czy rzeżne itp.),
- kserokopia paszportu zwierzęcia,
- w przypadku szkód wyrządzonych w pogłowie zwierząt gospodarskich hodowlanych należy dołączyć dokumentację hodowlaną,
- kserokopia świadectwa utylizacji,
- oryginał rachunku za usługi weterynaryjne,
- dokumentacja fotograficzna,

Zasady szacowania szkód i wypłaty odszkodowań.

Poszkodowany powinien szkodę wyrządzoną przez wilki w pogłowie zwierząt gospodarskich zgłosić niezwłocznie (najlepiej telefonicznie) po jej stwierdzeniu w terenie do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, a następnie wysłać zawiadomienie pisemne w terminie do 7 dni od terminu wystąpienia zdarzenia.

W celu zweryfikowania szkody wilczej należy

- do czasu przybycia przedstawiciela RDOŚ nie usuwać zabitych zwierząt, ani nie zmieniać miejsca ich położenia, zwłoki zwierząt zabezpieczyć,
- zabezpieczyć miejsce zdarzenia tak, aby ewentualne ślady pozostawione przez wilki (np. tropy, odchody) nie uległy zatarciu,
- zabezpieczyć inne dowody wskazujące na przyczyn lub okoliczności powstania szkody w miejscu jej wystąpienia,

Niedopuszczalne jest przenoszenie zagryzionych zwierząt w inne miejsce. Nieprzestrzeganie tej zasady spowoduje zatarcie śladów i może skutkować nieuznaniem szkody, jako szkody wyrządzonej przez wilki. Szacowanie szkód odbywa się niezwłocznie po ich zgłoszeniu. Ustalenie okoliczności powstania szkody, jej wielkości oraz szacowanie rozmiaru poniesionych strat jest dokonywane przez pracowników Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska, w obecności poszkodowanego lub upoważnionej przez niego osoby.

Podstawą oszacowania szkody jest protokół oględzin sporządzany każdorazowo przez pracowników Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w obecności poszkodowanego. W oparciu o powyższy protokół ustalana jest i przedstawiana do akceptacji propozycja wielkości odszkodowania, wypłacana w ramach środków z budżetu Państwa.

W przypadku zgodności stanowisk przez obie strony uczestniczące w postępowaniu, następuje przekazanie odszkodowania poszkodowanemu przelewem na rachunek bankowy. W przypadku braku zgodności stanowisk przysługuje droga sądowa z powództwa cywilnego.

Załącznik nr 8 Wniosek o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez wilki
....., data

WNIOSEK O ODSZKODOWANIE ZA SZKODY WYRZĄDZONE PRZEZ WILKI

Imię i nazwisko poszkodowanego:

Adres do korespondencji:

mięscowość ulica nr lokal ...

kod: poczta: gmina: telefon:

Miejsce wystąpienia szkody:

1) powiat: 2) gmina:

3) miejscowość :

Zwierzę hodowlane zagryzione przez wilki:

krowa ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek

jałówka ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek.....

byczek ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek

cielę ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek

owca ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek

koza ☐ - liczba sztuk..... waga:kg, wiek

inne ☐ - podać jakie

- liczba sztuk..... waga:kg wiek

Data i godzina (orientacyjna) powstania szkody:.....

Opis miejsca szkody:.....

Do wniosku należy dołączyć:

- dokumentację hodowlaną lub inne dokumenty potwierdzające tytuł prawny do posiadanych zwierząt,
- zaświadczenie weterynarza sporządzone na okoliczność powstałej szkody (przyczyna padnięcia z opisem zwłok zwierzęcia, wiek, orientacyjna waga, zwierzę hodowlane, czy rzeźne, itp.),
- kserokopia paszportu zwierzęcia,
- w przypadku szkód wyrządzonych w pogłowie zwierząt gospodarskich hodowlanych należy dołączyć dokumentację hodowlaną,
- kserokopia świadectwa utylizacji,
- oryginał rachunku za usługi weterynaryjne,
- dokumentacja fotograficzna.

.....
(miejscowość, data)

.....
(podpis wnioskodawcy)

Procedura przy zgłoszeniu szkody powstałej w uprawach i płodach rolnych, wyrządzonej przez zwierzynę łowną: dziki, łosie, jelenie, danielę i sarny na obszarach nie wchodzących w skład obwodów łowieckich

Miejsce złożenia wniosku:

Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego w Gdańsku
Departament Środowiska i Rolnictwa
ul. Augustyńskiego 2
80-819 Gdańsk

Do wniosku należy dołączyć:

1. Tytuł prawny: księga wieczysta, umowa dzierżawy lub inny tytuł prawny do użytkowania gruntu.
2. Aktualny wypis z rejestru gruntów (ważny trzy miesiące).
3. Fragment mapy ewidencyjnej z wrysowanym uszkodzonym obszarem uprawy.
4. Upoważnienia od ewentualnych współwłaścicieli.

Termin załatwienia sprawy

- 1) Oględzin dokonuje się w terminie 7 dni od dnia zgłoszenia szkody.
- 2) Ostatecznego szacowania szkody dokonuje się najpóźniej na jeden dzień przed sprzętem uszkodzonej uprawy.
- 3) Wypłaty odszkodowań dokonuje się w terminie 30 dni od dnia sporządzenia protokołu ostatecznego szacowania szkody.

PODR
 POMORSKI OŚRODEK
 DORADZTWA ROLNICZEGO
 W LUBANIU

ROZNY PLAN IMPREZ TARGOWO-WYSTAWIENNICZYCH ORGANIZOWANYCH PRZEZ PODR W LUBANIU W 2017 ROKU

1-2 kwietnia 2017 r.

Targi Ogrodnicze „Wiosna 2017”, Słupsk

8-9 kwietnia 2017 r.

IX Targi Ogrodnicze, Lubań k. Kościerzyny

22-23 kwietnia 2017 r.

VIII Wiosenne Targi Ogrodnicze, Stare Pole

13-14 maja 2017 r.

Targi Rolno-Kwiatowe, Słupsk

3-4 czerwca 2017 r.

XXVI Pomorskie Agro-Targi

Lubań k. Kościerzyny

17-18 czerwca 2017 r.

XXIV Źuławskie Targi Rolne

XVIII Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych

Stare Pole

9-10 września 2017 r.

XXIII Jesienne Targi Ogrodniczo-Nasienne

Staropolski Przegląd Piosenki Biesiadnej

Stare Pole

16-17 września 2017 r.

XX Kaszubska Jesień Rolnicza

Lubań k. Kościerzyny

30 września - 1 października 2017 r.

Targi Ogrodnicze „Jesień 2017”, Słupsk